

Bir Aile Sağlığı Merkezine Başvuran Bireylerin Organ Bağışı Konusundaki Tutumları

The Attitude of Individuals Admitted a Family Center About Organ Donation

Hesna GÜRLER^a, Ayşe TOPAL HANÇER^a

^aSivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği ABD, Sivas, TÜRKİYE

ÖZET Amaç: Bu çalışmada, bir aile sağlığı merkezine başvuran bireylerin organ bağışına ilişkin tutumlarının belirlenmesi amaçlandı. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırma, tanımlayıcı kesitsel tipte uygulandı. Çalışmaya 582 birey alındı. Veri toplamada, araştırmacılar tarafından güncel literatür kullanılarak hazırlanan Tanıtıcı Bilgiler Formu ve Organ Bağışı Tutum Ölçeği kullanıldı. **Bulgular:** Çalışmaya alınan bireylerin %58,2'sinin organlarını bağışlamak istediği, ancak sadece %3,3'ünün organ bağış kartı olduğu, %37,8'inin organ bağışını dini açıdan uygun görmediği için kabul etmediği, %74,1'inin organ bağışı hakkında bilgi sahibi olduğu ve %67'sinin organ bağış oranını artırmak için organ bağışının önemi konusunda toplumsal bilinçlendirme yapılmasını önerdiği saptandı. Bireylerin, Yardımsızlık ve Ahlaki Değer/ İnançlar (pozitif tutum) ölçek skorunun 95,52±20,80, toplam negatif tutum ölçek skorunun 58,19±21,35 olduğu ve organ bağışına yönelik pozitif tutum gösterdiği belirlendi. Çalışmada ayrıca organ nakli bilgisi olan, organ bağışını dini açıdan uygun bulan, öldükten sonra organlarını bağışlamak isteyen ve yakınında organ yetmezliği olan kişiler bulunan bireylerin pozitif ölçek skorunun daha yüksek, negatif tutum genel ve ölçek alt grup skorlarının daha düşük olduğu, gruplar arası farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlendi ($p<0,05$). **Sonuç:** Çalışmamızda, bireylerin organ bağışına yönelik pozitif tutum göstermesine rağmen bağış yapan birey oranının oldukça düşük olduğu belirlendi. Bu bulgular doğrultusunda, ülkemizde organ bağışı farkındalık programları ile toplumun organ bağışı konusunda sağlık profesyonelleri, dini liderler ve kitle iletişim araçları ile bilgilendirilmesi önerilmektedir.

ABSTRACT Objective: This study aimed to determine attitude of individuals admitted a family center about organ donation. **Material and Methods:** A cross-sectional descriptive design was conducted. Study participants consisted of 582 individuals. Data was collected by the researchers using the Descriptive Characteristics Information Form and Organ Donation Attitude Scale. **Results:** We identified that 58.2% of the individuals wanted to donate their organs but only 3.3% had organ donation cards, 37.8% of individuals did not want to donate their organs because of religious reasons, 74.1% had knowledge about organ donation and 67% suggested that there is a need to raise social awareness about the importance of organ donation to increase the rate of organ donation. It was determined that "Humanity and Moral Conviction" scale score of sample was 95.52±20.80, Total Negative Attitude Scale score was 58.19±21.35 and people showed positive attitude towards organ donation. It was also found that individuals who had knowledge about organ donation, found organ donation acceptable in religious aspects, wanted to donate their organs and had a relative with organ failure had more higher positive attitude score and lower negative attitude score, the difference between groups was significantly ($p<0.05$). **Conclusion:** It was concluded that individuals had positive attitude toward organ donation, but the rate of individuals with an organ donation card was very low. We suggest that the public should be informed about organ donation through awareness programs by health professionals, religious leaders and mass media.

Anahtar Kelimeler: Aile sağlığı merkezi; organ bağışı; organ bağışı tutum ölçeği; toplum; tutum

Keywords: Family health center; organ donation; organ donation attitude scale; public; attitude

Organ yetmezliği, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de majör bir toplum sağlığı problemidir.¹⁻³ Organ nakli son yıllarda organ yetmezliği olan binlerce insanın yaşamını devam ettirme ve yaşam kalite-

telerini artırmada bir umut kaynağı hâline gelmiş ve bu durum, organ bağışı gereksinimini artırmıştır.^{2,4} Gereksinim artmasına rağmen öldükten sonra organlarını bağışlayan birey oranı oldukça yetersiz kal-

Correspondence: Hesna GÜRLER

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği ABD,

Sivas, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: hesnagurles@hotmail.com

Peer review under responsibility of Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History.

Received: 13 Aug 2019

Received in revised form: 30 Sep 2019

Accepted: 02 Oct 2019

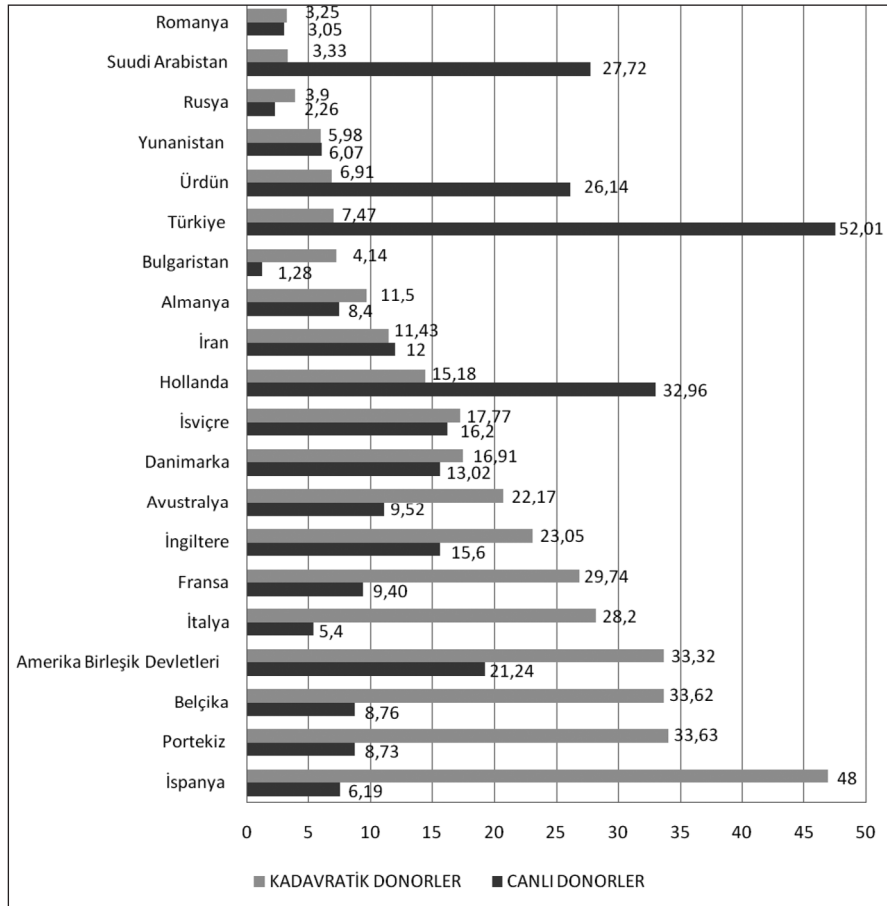
Available online: 14 Oct 2019

2146-8982 / Copyright © 2020 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

makta ve bu evrensel bir problem olarak kabul edilmektedir.³⁻⁵ Türkiye 2019 yılı Sağlık Bakanlığı verilerine göre nakil bekleyen hasta sayısı 26.263 iken organ nakli yapılan hasta sayısı 1.964'tür.⁶ 2018 uluslararası organ bağıışı ve nakli verilerine göre milyon başına yıllık kadavra donör sayısı ülkemizde önceki yıllara göre artmasına rağmen Türkiye hâlâ kadavratik donör açısından alt sıralarda (7,47 donör) yer alırken, canlı donör sayısı (52,01 donör) açısından ilk sırada yer almaktadır (Şekil 1).⁷ Bu veriler, organ bağıışı ve nakli ile ilgili yapılan bilgilendirmeler ve geliştirilen projelere rağmen hasta bireylere ikinci bir yaşam şansı tanıyan organ naklinin ülkemizde hâlâ yetersiz olduğunu göstermektedir.

Organ bağıışı ve nakli, sembolik anlamlar taşıyan, inanç, sosyokültürel özellikler ve tutumları içeren, tıbbi olduğu kadar toplumsal niteliklere de sahip olan bir konudur.⁸ Bu nedenle bireylerin ölüm sonrası organ bağıışında bulunma istekliliğini etkileyen

değişkenlerin kompleks olduğu belirtilmektedir.^{9,10} Literatürde bilgi, tutum ve algıların organ bağıışında bulunma kararını etkileyen temel faktörler olduğu, güçlü pozitif ve zayıf negatif tutum gösteren bireylerin organlarını bağıışlama isteğinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁻¹² Ülkemizde organ nakline ilişkin tutum ve görüşleri değerlendiren çok sayıda çalışmaya ulaşılmış ve bu çalışmalarda yüksek eğitim, organ bağıışı hakkında bilgi sahibi olma ve algılanan sosyal desteğin organ bağıışını kolaylaştıran faktörler; organ bağıışını dini açıdan uygun bulmama, yaşarken yeterince tıbbi bakım alamama korkusu ve vücut bütünlüğünün bozulmasını istememe gibi faktörlerin ise engelleyici etkenler olduğu bulunmuştur.^{1,2,9,13-17} Bireylerin organ bağıışı/nakli konusundaki tutumları, tutumları etkileyen faktörler, yanlış inanış ve eksik bilgilerinin belirlenerek bu konulara yönelik farkındalık programlarının geliştirilmesi, bireylerin organ bağıışına yönelik pozitif tutum sergilemelerine

ŞEKİL 1: Dünya genelinde canlı ve kadavratik donör oranları (<http://www.irodat.org>).

yardımcı olarak yetersiz sayıdaki organ bağışısı/naklini artırmaya katkıda bulunacaktır.^{8,13,14,18,19}

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN ŞEKLİ

Bu çalışma, bir aile sağlığı merkezine başvuran bireylerin organ bağışısı konusunda tutumlarının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı kesitsel tipte planlandı.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini, 1 Nisan-1 Eylül 2018 tarihleri arasında Sivas il merkezinde bulunan bir aile sağlığı merkezine tanı ve tedavi amacıyla başvuran 649 birey oluşturdu. Çalışmada örneklem seçimine gidilmedi ve belirlenen tarihlerde haftanın 5 iş günü 09.00-16.00 saatleri arasında aile sağlığına merkezine başvuran tüm bireyler araştırmaya uygunluk açısından değerlendirildi. Toplam 62 birey, 65 yaş üzerinde olmaları nedeni ile çalışmaya dâhil edilmedi. Çalışma sürecinde 18-65 yaş arası 587 birey ile görüşüldü. Ancak 5 birey çalışmaya katılmayı kabul etmedi. Bu nedenle çalışmanın örneklemini çalışmaya katılmayı kabul eden 18-65 yaş arası 582 birey oluşturdu.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplamada, araştırmacılar tarafından güncel literatür kullanılarak hazırlanan Tanıtıcı Bilgiler Formu ve Organ Bağışısı Tutum Ölçeği kullanıldı.^{1,8,12,14,17-20}

TANITICI BİLGİLER FORMU

Tanıtıcı Bilgiler Formu; yaş, cinsiyet, çalışma durumu, medeni durum, eğitim durumu, düzenli gelir durumu, organ nakli ile ilgili bilgi durumu ve bilgi kaynağı, yakın çevresinde organ yetmezliği olan birinin olma durumu, İslam dininde yaşarken veya öldükten sonra organ naklinde bulunmanın uygunluk durumu, öldükten sonra organlarını bağışlamayı isteme durumu, organ bağışısı kartına sahip olma durumu ve organ bağışısı oranını artırmak için yapılabilecekler olmak üzere toplam 16 sorudan oluşmaktadır.

ORGAN BAĞIŞI TUTUM ÖLÇEĞİ

Parisi ve Katz tarafından 1986 yılında geliştirilen Organ Bağışısı Tutum Ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Yazıcı Sayın tarafından 2016 yılında gerçekleştirilmiştir.^{11,21} Ölçek, her bir maddesi, “Tamamen katılıyorum.” seçeneği ve “Hiç katılmı-

yorum.” arasında değişen 6 seçenekli bir Likert formatındadır. Kırk maddeden oluşan ölçeğin iki boyutu vardır. Birinci boyut, pozitif ifadelerden oluşmakta ve insanların organ bağışısı konusundaki “yardımseverlik ve ahlaki değerlerini/inançlarını [humanity and moral conviction (HMC)]” gösteren 20 maddeden oluşmaktadır (1, 3, 6, 7, 9, 10, 12, 15, 18, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 34, 36, 38, 40). İkinci boyut ise tıbbi olarak ihmal edilme korkusu [fear of medical neglect (FMN)] ve bedensel yaralanma korkusu [fear of bodily mutilation (FBM)] olmak üzere iki negatif ifadeden oluşmaktadır. “Tıbbî olarak ihmal edilme korkusu” (4, 11, 14, 16, 17, 19, 24, 30, 32, 37) ve “Bedensel yaralanma korkusu” (2, 5, 8, 13, 21, 26, 29, 33, 35, 39) onar maddeden oluşmaktadır. Her bir maddenin puanı toplanarak puan hesaplaması yapılmaktadır. HMC değişkeninden yani pozitif tutumlardan alınabilecek puanlar 20-120 arasında değişmektedir. Algılanan FMN değişkeninin puanı 10-60 arasında, algılanan FBM’nin puanı da 10-60 arasında değişmektedir. Total negatif tutum skoru ise 20-120 arasındadır. Yüksek pozitif ve düşük negatif skorlar, organ bağışısı konusunda gönüllü tutumların güçlü olduğunu göstermektedir.^{11,21} Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa değeri pozitif tutum maddeleri için 0,93, negatif tutum maddeleri için 0,91 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin pozitif tutum maddeleri için Cronbach alfa değeri 0,93, negatif tutum maddeleri için 0,88 olarak belirlendi.

VERİLERİN TOPLANMASI

Veri toplama işlemi, araştırmacılar tarafından aile sağlığı merkezi ziyaret edilerek gerçekleştirildi. Veriler, bireylerle yüz yüze görüşme yöntemi ile toplandı. Bireylere araştırmanın amacı açıklandı, araştırma sorularına verdikleri yanıtlar kaydedildi ve anket tamamlandıktan sonra organ bağışısı konusunda kısa bilgilendirme yapıldı. Anket formlarının tamamlanması yaklaşık 15 dk sürdü.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Çalışmaya başlamadan önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulu’ndan izin (2017-11/16) ve araştırmanın yürütüldüğü aile sağlığı merkezinden kurum izni (18 Ocak 2018/19448395-044), katılımcılardan sözel onam alındı. Çalışma,

Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapıldı.

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızdan elde edilen veriler SPSS 22.00 programı ile analiz edildi ve tanımlayıcı değişkenler için frekans ve yüzde kullanıldı. Kantitatif veriler ise ortalama±standart sapma şeklinde hesaplandı. Verilerin normallik dağılımı Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirildi ve normal dağılım göstermemeleri nedeni ile iki alt grubu olan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin incelenmesinde Mann-Whitney U testi, ikiden fazla değişkenin olduğu durumlarda ise Kruskal-Wallis testi kullanıldı. Anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edildi.

BULGULAR

Çalışmaya alınan bireylerin tanıtıcı bilgileri **Tablo 1**'de görülmektedir. Tabloya göre; bireylerin yaş ortalamasının $34,17\pm 1,33$ yıl ve %57,9'unun 18-35 yaş grubunda olduğu, %62'sinin çalışmadığı, %60,5'inin kadın, %56,4'ünün evli, %77,5'inin eğitim düzeyinin yüksek ve %64,3'ünün gelir durumunun gidere eşit olduğu belirlendi.

Bireylerin organ bağışına ilişkin özellikleri **Tablo 2**'de görülmektedir. Bireylerin %74,1'inin organ bağış/nakli hakkında bilgi sahibi olduğu, %46,4'ünün bilgiyi televizyondan edindiği, %20,4'ünün yakın çevresinde organ yetmezliği olan birey bulunduğu belirlendi. Katılımcıların %77'sinin organ bağışını dini açıdan uygun gördüğü, %58,2'sinin organlarını bağışlamak istediği, organlarını bağışlamak istemeyen bireylerin %37,8'inin organ bağışını dini açıdan uygun görmediği için kabul etmediği, bireylerin sadece %3,3'ünün organ bağış kartı olduğu ve %67'sinin organ bağış oranını artırmak için organ bağışının önemi konusunda toplumsal bilinçlendirme yapılmasını önerdiği bulundu.

Bireylerin organ bağış tutum ölçek skoru **Tablo 3**'te görülmektedir. Tabloya göre; bireylerin HMC (pozitif tutum) ölçek skorunun $95,52\pm 20,80$, toplam negatif tutum ölçek skorunun $58,19\pm 21,35$, negatif tutum FMN alt grup skorunun $27,65\pm 11,66$, FBM skorunun $30,50\pm 11,91$ olduğu belirlendi (**Tablo 3**).

Bireylerin tanıtıcı özelliklerine göre organ ba-

TABLO 1: Araştırmaya alınan bireylerin tanıtıcı bilgileri (n=582).

Tanıtıcı özellikler	n	%
Yaş (yıl) (Ort. 34,17±1,33)		
18-35	337	57,9
>35	245	42,1
Cinsiyet		
Kadın	352	60,5
Erkek	230	39,5
Medeni durum		
Evli	328	56,4
Bekâr	254	43,6
Eğitim durumu		
Düşük*	131	22,5
Yüksek**	451	77,5
Çalışma durumu		
Çalışıyor	221	38,0
Çalışmıyor	361	62,0
Gelir durumu		
Gelir giderden az	93	16,0
Gelir gidere eşit	374	64,3
Gelir giderden fazla	115	19,8

*Düşük; Okuryazar değil, okuryazar, ilköğretim ** Lise, üniversite.

ğışı tutum skorları karşılaştırıldığında, cinsiyete ve medeni duruma göre ölçek skorları arasında anlamlı fark bulunmazken, 18-35 yaş bireylerin HMC ölçek skorunun daha yüksek ($p<0,05$), eğitim düzeyi yüksek bireylerin HMC ölçek skorunun ($p<0,05$) daha yüksek, negatif tutum ($p<0,001$), FMN ($p<0,001$) ve FBM ($p<0,001$) ölçek alt grup skorlarının ise daha düşük olduğu belirlendi ($p<0,05$) (**Tablo 4**).

Bireylerin organ bağış özelliklerine göre organ bağış tutum skorları karşılaştırıldığında, organ bağış/nakli bilgisi olan, organ bağışını dini açıdan uygun bulan, öldükten sonra organlarını bağışlamak isteyen bireylerin HMC ölçek skorunun daha yüksek ($p<0,001$), negatif tutum ölçek skoru, FMN ve FBM ölçek skorlarının daha düşük ($p<0,001$) olduğu belirlendi (**Tablo 4**). Çalışmamızda ayrıca yakınında organ yetmezliği olan kişiler bulunan bireylerin HMC ölçek skorunun daha yüksek, FBM ölçek skorunun daha düşük olduğu ve gruplar arası farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlendi ($p<0,05$).

TABLO 2: Bireylerin organ bağışına ilişkin özellikleri.

Organ bağış özellikleri	n	%
Organ bağış/nakli ile ilgili bilgi durumu		
Evet	431	74,1
Hayır	151	25,9
Organ bağış/nakli bilgi kaynağı		
Televizyondan	270	46,4
Sağlık personelinin	155	26,6
Gazetelerden	39	6,7
Bir yakınımdan	32	5,5
Yakın çevrenizde organ yetmezliği olan var mı?		
Evet	119	20,4
Hayır	463	79,6
İslam dininde yaşarken veya öldükten sonra organ naklinde bulunmak sizce doğru mu?		
Evet	448	77,0
Hayır	134	23,0
Öldükten sonra organlarınızın bağışlanmasını ister misiniz?		
Evet	339	58,2
Hayır	243	41,8
Organ bağış istememe nedenleri*		
Dini açıdan uygun bulmuyorum	92	37,8
Bu konuyu hiç düşünmedim	78	32,1
Kendimi hazır hissetmiyorum	46	18,9
Vücut bütünlüğümün bozulmasını istemiyorum	43	17,7
Belirli bir nedeni yok	29	11,9
Organ bağış hakkında yeterli bilgiye sahip değilim	19	7,8
Kalbim çalışırken organlarımın alınmasını istemiyorum	15	6,2
Organlarımın ticari amaçla kullanılacağını düşünüyorum	9	3,7
Sağlık şartlarım uygun değil	9	3,7
Nereye başvuracağımı bilmiyorum	8	3,3
Ailem onaylamıyor	7	2,8
Sağlık çalışanlarına güvenmiyorum	6	2,4
Organ bağışına karşıyım	4	1,6
Organ bağış kartınız var mı?		
Evet	19	3,3
Hayır	563	96,7
Beyin ölümü gerçekleşen bir yakınınızın organlarını bağışlamak ister misiniz?		
Evet	313	53,8
Hayır	269	46,2
Sizce organ bağış oranını artırmak için neler yapılabilir?		
Bilmiyorum	18	3,1
Yanıtız	152	26,1
Organ bağışının önemi konusunda toplumsal bilinçlendirme	390	67,0
Bağış bekleyenlerin yaşadığı sıkıntıların anlatılması	17	2,9
Her insanın bir gün ihtiyacı olabileceğinin anlatılması	7	1,2
Organ bağış yapılanların hayatının anlatılması	16	2,7

* Birden fazla yanıt verilmiştir.

TARTIŞMA

Bir aile sağlığı merkezine başvuran bireylerin organ bağış konusundaki tutumlarını belirlemek amacıyla yürüttüğümüz çalışmada, pozitif tutumu gösteren HMC ölçek skoru $95,52 \pm 20,80$, toplam negatif tutum ölçek skoru $58,19 \pm 21,35$, FMN ölçek skoru $27,65 \pm 11,66$ ve FBM ölçek skoru $30,50 \pm 11,91$ olarak belirlenmiş olup, bireylerin pozitif tutum skorunun negatif tutum skorundan yüksek olduğu, katılımcıların organ bağışına yönelik pozitif tutum gösterdikleri belirlendi. Türkiye’de aynı ölçeği kullanarak organ bağış konusunda bireylerin tutumunu değerlendiren çalışmalarda da pozitif tutum skorunun negatif tutum skorundan yüksek olduğu belirlenmiştir.^{17,21} Bu çalışmadan ve ülkemizde yürütülen diğer çalışmalardan elde edilen bu bulgular, bireylerin organ bağışına olumlu baktığının bir göstergesidir.

Çalışmamızda, bireyler, organ bağışına yönelik pozitif tutum göstermesine rağmen öldükten sonra organlarını bağışlamak isteyen birey oranının %58,2 ve organ bağış kartı olan birey oranının ise %3,3 olduğu belirlendi. Organ bağış ve nakline ilişkin tutumu değerlendiren benzer çalışmalarda da bireylerin çoğunluğunun öldükten sonra organlarını bağışlamak istedikleri, ancak donör kartı olan birey oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir.^{4,12-14} Ülkemizde Özkan ve Yılmaz tarafından yapılan bir çalışmada organlarını bağışlamak isteyen birey oranı %75,4, organ bağış kartı olan birey oranı %2,1; Okka ve Demirel’in çalışmasında ise bu oranlar sırasıyla %45,5 ve %3,6 olarak bulunmuştur.^{13,14} Farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda, organlarını bağışlamak isteyen kişi oranı Suudi Arabistan’da %74, Amerika’da %77,1 olarak bildirilmektedir.^{4,22} Hindistan’da Vijayalakshmi ve ark.nın çalışmasında ise organlarını bağışlamak isteyen birey oranı yüksek olmasına rağmen organ bağış kartı olan birey oranı %1,2 olarak belirlenmiştir.¹² Çalışmamızdan ve literatürden elde edilen bu oranlar, bireylerin organ bağışına yönelik olumlu tutumlara sahip olmalarına rağmen bu tutumu davranışa aktarmadıklarının ve bunun evrensel bir problem olduğunun göstergesidir. Bireylerin gösterdiği bu pozitif tutumun davranışa aktarılamamasının olası nedenlerinin belirlenerek ortadan kaldırılmasının organ bağış oranlarının artırılmasında önemli olacağı düşünülmektedir.

TABLO 3: Bireylerin organ bağıışı tutum ölçek skoru.

	HMC	Total negatif tutum	FMN	FBM
	95,52±20,80	58,19±21,35	27,65±11,66	30,50±11,91
Minimum-maksimum	20-120	20-120	10-60	10-60

HMC: Yardımseverlik ve ahlaki değerler/inançlar, FMN: Tıbbi olarak ihmal edilme korkusu, FBM: Bedensel yaralanma korkusu.

TABLO 4: Bireylerin tanıtıcı ve organ bağıışı özelliklerine göre organ bağıışı tutumu puan ortalamaları (n=582).

Tanıtıcı özellikler	HMC	Total negatif tutum	FMN	FBM
Yaş				
18-35	97,72±18,93	57,43±21,15	27,51±11,73	29,89±11,61
>35	92,48±22,81	59,24±21,62	27,86±11,58	31,34±12,29
Test, p	U=-2,511, p=0,01	U=-1,171, p=0,242	U=-0,388, p=0,698	U=-1,670, p=0,09
Cinsiyet				
Kadın	96,05±20,18	56,67±20,91	26,55±11,11	30,09±11,93
Erkek	94,69±21,73	60,53±21,86	29,34±12,31	33,35±11,88
Test, p	U=-,495, p=0,620	U=-2,130, p=0,13	U=-2,573, p=0,214	U=-1,019, p=0,309
Medeni durum				
Evli	93,88±21,36	58,61±21,50	27,56±11,47	30,99±12,11
Bekâr	97,63±19,88	57,66±21,18	27,77±11,92	29,88±11,65
Test, p	U=-2,168, p=0,513	U=0,529, p=0,597	U=-0,279, p=0,828	U=1,108, p=0,266
Eğitim durumu				
Düşük	91,64±21,79	65,83±21,05	30,71±11,14	35,12±11,87
Yüksek	96,64±20,39	55,93±20,89	26,77±11,66	29,15±11,58
Test, p	U=-2,52, p=0,001	U=-3,699, p=0,001	U=-3,699, p=0,001	U=-4,982, p=0,001
Organ bağıışı özellikleri				
Organ bağıışı/nakli bilgisi				
Evet	98,14±19,36	55,38±20,74	26,43±11,36	28,92±11,83
Hayır	88,01±22,90	66,16±21,11	31,15±11,83	35,01±10,99
Test, p	U=5,166, p=0,001	U=-5,465, p=0,001	U=-4,343, p=0,001	U=-5,541, p=0,001
Yakınında organ yetmezliği olma				
Evet	101,41±18,54	55,28±22,78	27,28±12,45	27,92±12,07
Hayır	94,00±21,09	58,94±20,93	27,75±11,46	31,16±11,79
Test, p	U=-4,030, p=0,001	U=-1,949, p=0,06	U=-0,785, p=0,43	U=-2,544, p=0,01
Organ bağıışını dini açıdan uygun bulma				
Evet	100,98±16,49	53,33±19,58	25,96±10,95	27,35±10,93
Hayır	77,27±23,23	74,33±18,6	33,32±12,21	42,01±8,56
Test, p	U=13,181, p=0,001	U=-10,95, p=0,001	U=-6,639, p=0,001	U=-13,279, p=0,001
Öldükten sonra organlarının bağıışlanmasını isteme				
Evet	104,39±14,22	50,92±19,47	25,59±11,01	25,29±10,37
Hayır	83,15±22,19	69,32±19,69	30,55±11,95	37,74±9,99
Test, p	U=-12,287, p=0,001	U=-9,930, p=0,001	U=-5,113, p=0,001	U=-12,44, p=0,001
Organ bağıış kartı				
Evet	102,37±15,71	52,68±25,30	27,42±14,10	25,26±12,37
Hayır	99,07±18,65	56,56±21,44	27,58±11,73	28,93±11,72
Test, p	U=-,688, p=0,491	U=-1,037, p=0,300	U=-,352, p=0,725	U=-1,369, p=0,17

HMC: Yardımseverlik ve ahlaki değerler/inançlar, FMN: Tıbbi olarak ihmal edilme korkusu, FBM: Bedensel yaralanma korkusu.

Çalışmamızda 18-35 yaş bireylerin HMC skorunun daha yüksek olduğu belirlenmiş olup, genç bireylerin organ bağışına yönelik daha pozitif tutum sergiledikleri görülmektedir. Literatürde yapılan benzer çalışmalarda da genç bireylerin organ bağışına daha pozitif baktığı belirtilmektedir.^{1,15,16,22,23} Wakefield ve ark.nın, 9 farklı ülkede organ bağışına yönelik tutumları değerlendiren 32 çalışmayı ele aldıkları bir uluslararası literatür incelemesinde, genç bireylerin organ bağışında bulunma istekliliğinin daha fazla olduğu saptanmıştır.²⁴ Gençlerin daha pozitif tutuma sahip olmalarının nedeni, sosyal medyayı aktif olarak kullanmaları nedeni ile organ bağış ve nakli ile ilgili güncel bilgilere ulaşma potansiyellerinin daha yüksek olmasından kaynaklanabilir. Gençlerin organ bağış ve nakli konusundaki bu pozitif tutumlarını davranışa aktarabilmek için ortaöğretim ve üniversite dönemlerinde organ bağış ve nakli konusunda bilgilendirme programlarına yer verilmesinin konuya olan duyarlılığı artırarak organ bağış oranını artıracakı düşünülmektedir.

Organ bağış, tıbbi ve farmakolojik endişelere sahip olmanın yanında sosyal, kültürel, psikolojik, dini ve eğitimsel faktörleri de kapsayan kompleks bir konudur.²⁵ Çalışmamızda, eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin pozitif tutum ölçek skorunun daha yüksek, negatif tutum ve negatif tutum alt skala ölçek skorlarının ise daha düşük olduğu belirlendi. Çalışmamızdan elde edilen bu bulgu literatürle benzerlik göstermekte olup, eğitimin organ bağış istekliliğinin belirlenmesinde önemli bir etken olduğu görülmektedir.^{1,13,15,16,20,23} Literatürden ve çalışmamızdan elde edilen bu bulgunun, eğitim düzeyi yüksek bireylerin literatürü araştırma ve bilgi edinme potansiyellerinin daha iyi olması nedeni ile daha bilgili olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Çalışmamızda, yakınında organ yetmezliği olan kişiler bulunan bireylerin HMC ölçek skorunun daha yüksek, FBM skorunun ise daha düşük olduğu belirlendi. Tarhan ve ark.nın ülkemizde yaptığı bir çalışmada, organ yetmezlikli bir yakını olan bireylerin organ bağışına yönelik daha pozitif tutum gösterdikleri bulunmuştur.¹⁶ Topbaş ve Taştan'ın yürüttüğü bir çalışmada da diyaliz tedavisi gören bir akrabası olan bireylerin böbrek nakline yönelik daha pozitif tutum gösterdikleri belirlenmiştir.²⁶ Bu bulgular, yakınında

organ yetmezliği olan bireylerin, organ yetmezliğine bağlı yaşanan problemleri yakınlarında bizzat görmeleri ve sevdikleri kişileri kaybetme korkusu nedeni ile konuya daha duyarlı bakmalarından kaynaklanabilir.

Çalışmamızda, bireylerin %77'sinin organ bağışını dini açıdan uygun gördüğü ve organ naklinde bulunmayı İslami açıdan doğru bulanlarda HMC ölçek skorunun daha yüksek, negatif tutum ve negatif tutum alt grup ölçek skorlarının ise anlamlı şekilde daha düşük olduğu belirlendi. Çalışmamızda ayrıca organlarını bağışlamak istemeyen bireylerde en temel engel, "Organ bağışını dini açıdan uygun bulmuyorum." ifadesi olduğu saptandı. Ülkemizde yapılan birçok çalışmada da bireylerin organ bağışını reddetme nedenleri arasında dini inançların önemli yer tuttuğu ve toplumun organ bağış ve naklinin İslam dinine uygun olduğunu bilmedikleri belirtilmektedir.^{1,16,27} Farklı ülkelerde yapılan benzer çalışmalarda da dinlerinin organ bağışına onay verdiğini düşünenlerin organ bağışına daha olumlu baktığı görülmektedir.^{23,28,29} Çalışmamızdan ve literatürden elde edilen bu bulgular, dinin organ bağışına yönelik pozitif tutum sergilenmesinde önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi Türkiye, çoğunlukla İslam dininin hâkim olduğu, nüfusu 80 milyondan fazla olan ve gelişmekte olan bir Müslüman ülkesidir. Müslümanlar için dini inançlar, insanların davranışlarına yön veren bir rehberdir ve organ nakli ile ilgili görüşlerin belirlenmesinde önemli rol oynar. İslam dini, organ naklini onaylayan bir dindir. İslam dini açısından organ bağışının herhangi bir sakıncasının bulunmadığı, "Hayatı veya hayati bir uzvu kurtarmak için başka çare olmadığında, bazı şartlara uyularak kan, doku ve organ nakli yolu ile de tedavi caizdir." ifadesi ve "Her kim bir hayatı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur." (Mâide, 5/32) âyeti ile bildirilmektedir.³⁰ Bu doğrultuda, din işlerinden sorumlu kurumların ve dini liderlerin bireyleri organ bağışının dini açıdan uygun olduğu konusunda bilgilendirmesinin, organ bağış oranının artırılmasında önemli bir basamak olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, bireylerin %74'ünün organ nakli konusunda bilgisi olduğu ve organ nakli ile ilgili bilgisi olan bireylerin HMC ölçek skorunun daha yüksek ve negatif tutum, FMN ve FBM ölçek skorlarının anlamlı şekilde daha düşük olduğu belirlendi. Çalış-

mamızdan elde edilen bu bulgu literatüre benzerlik göstermektedir.^{1,17,23,24} Üçgün ve ark.nın çalışmasında da organ nakli ile ilgili bilgisi olan bireylerin HMC ölçek skorunun daha yüksek, FMN ve FBM ölçek skorlarının ise daha düşük olduğu belirlenmiştir.¹⁷ Rios ve ark.nın çalışmasında da organ nakli ve bağış ile ilgili bilgisi olanların organ bağışına yönelik pozitif tutum sergiledikleri belirtilmektedir.²³ Wakefield ve ark.nın yaptığı literatür incelemesinde de organ bağış ve nakli ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmanın organ bağışında bulunma istekliliğinde önemli etken olduğu bulunmuştur.²⁴ Çalışmamızda ayrıca bireylerin, organ bağış oranını artırmak için organ bağış ile ilgili toplumsal bilgilendirme yapılmasını önerdikleri görülmektedir. Sağlık bakım profesyonelleri tarafından organ bağış ve nakli ile ilgili yapılan bilgilendirme, yanlış inanışları ortadan kaldırarak organ bağış istekliliği ve organ bağış kartı oranının artırılmasında oldukça önemli bir etkidir.³¹ Sağlık profesyonelleri tarafından uygulanan eğitimsel müdahalelerin etkinliğini değerlendiren çalışmalarda da organ bağışına yönelik konferanslar ve broşürlere dayalı verilen eğitimlerin konu ile ilgili farkındalığı önemli ölçüde artırdığı ve organ bağış ile ilgili tutum ve davranışlarda önemli değişikliğe neden olduğu belirtilmektedir.^{20,32} Hasta ve hasta yakınları ile yakın etkileşim hâlinde olmaları ve verdikleri bilginin sağlık problemleri ile ilgili karar vermede önemli etkisi olması nedeni ile, hemşireler, organ bağış ile ilgili toplumun farkındalığını artırma ve olası donör kayıplarının önlenmesinde temel rol oynarlar.^{32,33} Organ bağış ve nakli ile ilgili yanlış inanış ve endişeleri tartışıp tutumlarda önemli değişiklikler yaparak olası bağışçıları gerçek bağışçıya dönüştürmeye yardımcı olabilirler.^{13,20,32-35} Tutum ve davranışları yönlendirmede önemli rolü olan hemşirelerin, toplumu beyin ölümü, organ nakli ve yasal düzenlemeler konusunda bilgilendirmesinin ülkemizde yetersiz düzeydeki organ bağış oranı ve toplumsal farkındalığın artırılmasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın sadece tek merkezde yapılması ve kırsal kesimdeki bireylerin organ bağış konusunda

tutumlarının değerlendirilmemesi çalışmanın temel sınırlılıklarıdır. Örneklemin il genelindeki tüm bireyleri kapsamaması nedeni ile çalışmanın sonuçları topluma genellenemez. Bu nedenle, il genelinde tüm aile sağlığı merkezlerini ve kırsal bölgeleri de kapsayan ve daha fazla sayıda bireyin değerlendirildiği çok-merkezli çalışmalar önerilmektedir.

SONUÇ

Çalışmamızda, aile sağlığı merkezine başvuran bireylerin organ bağışına yönelik pozitif tutum göstermelerine rağmen bağış yapan birey oranının oldukça düşük olduğu belirlendi. Genç yaş, yüksek eğitim, organ bağış hakkında bilgi durumu, organ naklini dini açıdan uygun bulma ve organ yetmezliği olan bir yakınının olmasının organ bağış istekliliğini etkileyen temel faktörler olduğu saptandı. Bu bulgular doğrultusunda, çalışmanın yürütüldüğü aile sağlığı merkezine kayıtlı bireylere ve il geneline yönelik organ bağış farkındalık programlarının geliştirilmesi, bireylerin organ bağış konusunda sağlık profesyonelleri, dini liderler ve kitle iletişim araçları ile bilgilendirilmesi ve gençlerin konu ile ilgili duyarlılığını davranışa aktarabilmek için orta-öğretim ve lisans programları müfredatlarında organ bağış ve nakline yer verilmesi önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma hazırlanırken tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Güngörmüş Z, Dayapoğlu N. The knowledge, attitude and behaviour of individuals regarding organ donations. TAF Preventive Medicine Bulletin. 2014;3(2):133-41. [Crossref]
2. Kahveci B, Topal K, Gereklioğlu Ç, Aksoy H. Attitudes toward organ donation among relatives of patients who are being followed up in intensive care and dialysis units. Transplant Proc. 2017;49(9):1988-92. [Crossref] [PubMed]
3. Yan J, Wang Y, Shao J, Yuan H. Attitudes toward living organ donation and willingness to be a living organ donor among Chinese citizens in 3 cities. Transplant Proc. 2018;50(10):3065-70. [Crossref] [PubMed]
4. Agrawal S, Binsaleem S, Al-Homrani M, Al-Juhayim A, Al-Harbi A. Knowledge and attitude towards organ donation among adult population in Al-Kharj, Saudi Arabia. Saudi J Kidney Dis Transpl. 2017;28(1):81-9. [Crossref] [PubMed]
5. Jawoniyi O, Gormley K, McGleenan E, Noble HR. Organ donation and transplantation: awareness and roles of healthcare professionals-A systematic literature review. J Clin Nurs. 2018;27(5-6):e726-38. [Crossref] [PubMed]
6. Kamuya Açık Organ Nakil İstatistikleri, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Kan, Organ ve Doku Nakil Hizmetleri Daire Başkanlığı, 2019. [Link]
7. IRODaT, International Registry in Organ Donation and Transplantation, March, 2019. [Link]
8. Macit M, Öztaş F. [Ask your heart, does it want to give a life?: attitudes towards cadaveric organ transplantation. Medicine and society (An analysis on internet newspaper reports)]. İLTED. 2016;45(1):27-44. [Crossref]
9. Ozturk Emir al G, Isıktekin Atalay B, Altunok H, Gokler ME, Onsu MF, Metintas S. Development of a reliable and valid organ tissue donation and transplantation knowledge scale. Transplant Proc. 2017;49(2):260-6. [Crossref] [PubMed]
10. Schauenburg H, Hildebrandt A. Public knowledge and attitudes on organ donation don't differ in Germany and Spain. Transplant Proc. 2006;38(5):1218-20. [Crossref] [PubMed]
11. Parisi N, Katz I. Attitudes towards posthumous organ donation and commitment to donate. Health Psychol. 1986;5(6):565-80. [Crossref] [PubMed]
12. Vijayalakshmi P, Sunitha TS, Gandhi S, Thimmaiah R, Math SB. Knowledge, attitude and behaviour of the general population towards organ donation: an Indian perspective. Natl Med J India. 2016;29(5):257-61. [PubMed]
13. Özkan S, Yılmaz E. [Knowledge and attitudes of patients' relatives towards organ donation]. Aile ve Toplum. 2009;11(5):18-28.
14. Okka B, Demirel O. [The public attitudes towards organ donation in Konya]. J Türkiye Klinikleri J Med Ethics. 2008;16(3):148-58.
15. Yazar MA, Açıkgöz MB. [Knowledge levels and attitudes of people living in the city centre of Nevşehir on organ donation and transplantation]. Turk J Anaesthesiol Reanim. 2016;44(5):250-7. [Crossref] [PubMed] [PMC]
16. Tarhan M, Dalar L, Yıldırımoglu H, Sayar A, Altın S. [The relationship between the attitudes of patients' relatives towards organ donation and transplantation and their social profiles]. Medical Journal of Bakırköy. 2013;4(9):152-8. [Crossref]
17. Beyazıt Üçgün A, Başaran Ö, Uskun E. [Organ donation attitudes and affecting factors of adult individuals living in Isparta city center]. Smyrna Medical Journal. 2017;3:32-43.
18. Başal B. The reasons of low organ donation rates and remedy suggestions: a field survey. Journal of Academic Social Science Studies. 2015;33:207-21. [Crossref]
19. Hejazi SS, Nikbakht S, Jouybari L, Abadi MH, Davoodi D, Azizi TH, et al. Knowledge and attitudes toward brain death and organ donation in Bojnurd. Electron Physician. 2017;9(7):4746-52. [Crossref] [PubMed] [PMC]
20. Balajee KL, Ramachandran N, Subitha L. Awareness and attitudes toward organ donation in Rural Puducherry, India. Ann Med Health Sci Res. 2016;6(5):286-90. [Crossref] [PubMed] [PMC]
21. Yazıcı Sayın Y. Turkish validity and reliability of organ donation attitude scale. J Clin Nurs. 2016;25(5-6):642-55. [Crossref] [PubMed]
22. Sander SL, Miller BK. Public knowledge and attitudes regarding organ and tissue donation: an analysis of the northwest Ohio community. Patient Educ Couns. 2005;58(2):154-63. [Crossref] [PubMed]
23. Ríos A, Carrillo J, López-Navas A, Sánchez Á, Flores-Medina J, Ayala MA, et al. Nigerian residents in Spain have poor awareness on organ donation and transplantation. Transplant Proc. 2018;50(8):2264-7. [Crossref] [PubMed]
24. Wakefield CE, Watts KJ, Homewood J, Meiser B, Siminoff LA. Attitudes toward organ donation and donor behavior: a review of the international literature. Prog Transplant. 2010;20(4):380-91. [Crossref] [PubMed]
25. Keçecioğlu N, Tuncer M, Yücelin L, Akaydın M, Yakupoğlu G. Attitudes of religious people in Turkey regarding organ donation and transplantation. Transplant Proc. 2000;32(3):629-30. [Crossref] [PubMed]
26. Topbas E, Taştan Ç. Does having a relative in dialysis therapy affect attitudes toward kidney donating? Prog Transplant. 2017;27(3):240-5. [Crossref] [PubMed]
27. Colak M, Ersoy K, Haberal M, Gürdamar D, Gerçek O. A household study to determine attitudes and beliefs related to organ transplantation and donation: a pilot study in Yapracık Village. Ankara, Turkey. Transplant Proc. 2008;40(1):29-33. [Crossref] [PubMed]
28. Krupic F, Sayed-Noor AS, Fatahi N. The impact of knowledge and religion on organ donation as seen by immigrants in Sweden. Scand J Caring Sci. 2017;31(4):687-94. [Crossref] [PubMed]
29. Ríos A, López-Navas AI, Ayala MA, Garrido G, Flores-Medina J, Sánchez Á, et al. Multivariate analysis of factors affecting attitude toward living kidney donation among the Puerto Rican population resident in Florida. Transplant Proc. 2019;51(2):265-8. [Crossref] [PubMed]
30. Organ Bağıışı Caiz midir? Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2019 [Link]
31. Oluyombo R, Fawale MB, Ojewola RW, Busari OA, Ogunmola OJ, Olanrewaju TO, et al. Knowledge regarding organ donation and willingness to donate among health workers in South-West Nigeria. Int J Organ Transplant Med. 2016;7(1):19-26. [PubMed]
32. Buthelezi N, Ross E. Gift of life or cultural taboo: effects of an educational pamphlet on young adults' knowledge and attitudes regarding organ donation. Soc Work Health Care. 2011;50(9):719-38. [Crossref] [PubMed]
33. Zambudio AR, Martínez-Alarcón L, Parrilla P, Ramírez P. Attitude of nursing staff toward organ donation in a Spanish hospital with a solid-organ transplant program. Prog Transplant. 2009;19(4):371-7. [Crossref] [PubMed]
34. Lomero MDM, Jiménez-Herrera MF, Rasero MJ, Sandiümge A. Nurses' attitudes and knowledge regarding organ and tissue donation and transplantation in a provincial hospital: a descriptive and multivariate analysis. Nurs Health Sci. 2017;19(3):322-30. [Crossref] [PubMed]
35. Wejda SC, Kosieradzki M, Jakubowska-Wińska A, Czerwinski J, Kobryn A, Danielewicz Roman R, et al. Survey on attitudes and knowledge on the organ recovery from deceased donors in Roman Catholic nuns and priests. Transplant Proc. 2012;44(7):2173-5. [Crossref] [PubMed]